

POLSKA NA WSCHODZĄCYCH RYNKACH AFRYKI SUBSAHARYJSKIEJ NA PRZYKŁADZIE RPA

Streszczenie

Rosnące znaczenie Afryki w międzynarodowych stosunkach gospodarczych oraz większa współzależność gospodarek wymagają nowych wzorców współdziałania Polski z tą częścią świata. Celem artykułu jest ukazanie szans przed którymi stoi Polska na wschodzących rynkach subsaharyjskich na przykładzie RPA. Państwo to bowiem może stać się swoistą „kotwicą” polskich interesów na tym kontynencie. W artykule ukazano dynamikę, charakter i zakres zmian zachodzących w gospodarkach państw Afryki Subsaharyjskiej. Przedstawiono istotę fenomenu Afryki jako rynku perspektywicznego dla polskich przedsiębiorstw. Na tym tle scharakteryzowano potencjał ekonomiczny RPA, wskazując na najbardziej rozwinięte gałęzie jej gospodarki. Jednocześnie przedstawione w pracy konkluzje mogą być przydatne dla polskich podmiotów funkcjonujących lub chcących zainwestować na rynku południowoafrykańskim i szerzej, afrykańskim. Opisano przesłanki warunkujące stan i zakres relacji wzajemnych między Polską a RPA. Scharakteryzowano ramy instytucjonalno-prawne – te mające charakter bilateralny, jak i te wynikające z umów między UE a RPA, m.in. z Umowy o partnerstwie gospodarczym (*Economic Partnership Agreement*, EPA). Wskazano na wyzwania i słabości związane z polską aktywnością gospodarczą na rynku południowoafrykańskim, tak w wymiarze działań podejmowanych przez rząd i podmioty prywatne, jak i przez samorząd gospodarczy i terytorialny.

Słowa kluczowe:

RPA, Afryka Subsaharyjska, rynki wschodzące, potencjał gospodarczy, Umowa o partnerstwie gospodarczym (EPA), polskie przedsiębiorstwa, ekspansja gospodarcza, ekonomizacja polskiej polityki zagranicznej

Wstęp

Afryka Subsaharyjska (49 państw z 54 położonych na kontynencie) charakteryzuje się w ostatnich latach znaczną dynamiką wzrostu i zmian gospodarczych. O tym, że region ten to nie tylko obszar ubóstwa i biedy, ale przede wszystkim

ogromnego potencjału i perspektyw ekonomicznych, świadczą dane makroekonomiczne. Rosnące znaczenie Afryki w gospodarce światowej potwierdzają zgodnie dane i analizy opracowane przez Bank Światowy, MFW, Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, Afrykański Bank Rozwoju, Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, Komisję Narodów Zjednoczonych dla Afryki, raporty Ernst & Young. Fakt, iż takie mocarstwa, jak Francja, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone, Japonia, a ostatnio ChRL, Republika Korei (Korea Południowa) czy Indie, „.../ są aktywne w Afryce świadczy o tym, iż kontynent ten posiada atuty przyciągające zainteresowanie państw trzecich”¹. Dziś w Afryce obecni są wszyscy najważniejsi aktorzy sceny globalnej: ci starzy, jak były mocarstwa kolonialne, i ci nowi, m.in. państwa azjatyckie². Przez ponad dwie dekady, po 1989 r., Afryka dla polskiej klasy politycznej jawiła się jako kontynent daleki i egzotyczny, na liście priorytetów praktycznie nieznajdujący miejsca. Głównym celem polskiej dyplomacji była bowiem koncentracja na działaniach związanych z akcesją do instytucji Zachodu. Jednak wraz z zarysowującym się zjawiskiem „afrykańskiego renesansu” gospodarczego następuje z jednej strony zwiększone zainteresowanie polskich przedsiębiorców tą częścią świata, z drugiej strony redefinicja polskiej polityki wobec tego kontynentu. Należy wskazać na postępującą tzw. ekonomizację polskiej polityki zagranicznej. Ten „wzrost roli motywacyjnej czynników ekonomicznych ma swoje przełożenie na zadania realizowane przez polski rząd i dyplomację w Afryce”³. Mają one przede wszystkim wspierać ekspansję eksportową i inwestycyjną polskich przedsiębiorstw na rynkach afrykańskich, a także budować na nich wizerunek Polski jako wiarygodnego partnera gospodarczego. Jest to szczególnie istotne w kontekście kurczących się tradycyjnych rynków Polski (kryzys strefy euro i sankcje gospodarcze nałożone na UE przez Rosję). Uruchamiając w 2013 r. program „Go Africa” Polska zaakcentowała gotowość do większej aktywności w tej części świata. W latach 2012-2014 obroty handlowe z Afryką wzrosły o 26%. Wynoszą one obecnie ponad 4,86 mld USD, z czego ok. 23% przypada na RPA.

RPA nie odnotowuje na tle innych krajów afrykańskich tak imponującego wzrostu gospodarczego (według raportu African Economic Outlook 2016 osiągnął on poziom 1,3% w 2015 r. Dla porównania średnia dla Afryki Subsaharyjskiej to około 3,6% w 2015 r.), poza tym targają nią strajki, boryka się z napięciami społecznymi⁴. Dość wymowny jest tytuł jednej z analiz

¹ W. Lizak, *Polityka Polski wobec państw afrykańskich*, [w:] *Polityka zagraniczna Polski po wstąpieniu do NATO i do Unii Europejskiej*, red. S. Bieleń, Warszawa 2010, s. 423.

² K. Zajączkowski, *Stosunki wybranych państw Azji z Afryką. Studium porównawcze*, [w:] *Region Azji i Pacyfiku w latach 1985-2015. Ciągłość i zmiana w regionalnym systemie międzynarodowym*, red. A. Jarczevska i J. Zajączkowski, Warszawa 2016, s. 593-627.

³ W. Lizak, *op. cit.*, s. 418.

⁴ *African Economic Outlook 2016. Sustainable Cities and Structural Transformation*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP),

przygotowanych przez MFW: „South Africa: The battle for jobs, growth and equality”⁵.

Mimo wszystko RPA to wciąż jedno z najważniejszych i najbogatszych państw na kontynencie afrykańskim. To także jedyny afrykański przedstawiciel w grupie 20. największych gospodarek świata (G-20) oraz w grupie BRICS (od 2011 r.) – obejmujących poza RPA: Brazylię, Indie, Chiny oraz Rosję. Ponadto w latach 2011–2012 RPA była niestałym członkiem Rady Bezpieczeństwa ONZ. Gospodarka południowoafrykańska wyróżnia się spośród afrykańskich wielkością, strukturą (rozbudowany sektor usługowy i przemysłowy) oraz silnie skonsolidowanym rynkiem z coraz większymi potrzebami konsumpcyjnymi i z planowanymi wielkimi rządowymi inwestycjami. Zaistnienie Polski na gospodarczej mapie RPA stwarza możliwości polskiej ekspansji nie tylko na rynku południowoafrykańskim i regionalnym (Wspólnota Rozwoju Afryki Południowej - *Southern African Development Community*, SADC), ale także stanowi punkt wyjścia do dalszej ekspansji na całym kontynencie.

Celem artykułu jest przedstawienie potencjału gospodarczego RPA na tle rozwijającego się rynku afrykańskiego; ukazanie szans na pogłębienie współpracy gospodarczej między Polską a RPA i z tym związanych wyzwań, przed którymi stoi polski rząd i podmioty gospodarcze. Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytanie czy istniejące mechanizmy i instrumenty powstałe w ramach ekonomizacji polskiej polityki zagranicznej wobec Afryki (m.in. program „Go Africa”), a także wynikające z członkostwa Polski w strukturach UE (Wspólna Polityka Handlowa) są wystarczające, by zdynamizować potencjał tkwiący w dwustronnej współpracy gospodarczej; w jakim stopniu i czy efektywnie Polska realizuje globalny wymiar polskiej polityki zagranicznej, polegający m.in. na dywersyfikacji polskiego handlu zagranicznego, ukierunkowując go na Afrykę.

Afryka jako rynek wschodzący

Obiageli Ezekwesili, były wiceprezydent Banku Światowego odpowiedzialny za region Afryki, zwraca uwagę na wyraźny i wyczuwalny dynamizm ekonomiczny na kontynencie afrykańskim (“palpable dynamism”)⁶. Natomiast w raporcie McKinsey Global Institute pisze się o „przyspieszeniu afrykańskiego pulsu ekonomicznego, który nadaje kontynentowi nowej gospodarczej energii”⁷.

UN Economic Commission for Africa (UNECA). OECD Publishing, Paris 2016, s. 43; W.L. Kumo, O. Chulu, A. Minsat, *South Africa 2016. African Economic Outlook*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), UN Economic Commission for Africa (UNECA). OECD Publishing, Paris 2016, s. 3.

⁵ *South Africa: The battle for jobs, growth and equality*, October 01, 2013, IMF, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/SinglePodcastHighlight.aspx?PodcastID=271> [dostęp: 20.07.2016].

⁶ W. Schneidman, Z. A. Lewis, *The African Growth and Opportunity Act: Looking Back, Looking Forward*, Africa Growth Initiative Brookings Institution, June 2012, http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2012/6/agoa/agoa_full_report.pdf [dostęp: 20.07.2016], s. 24; “Africa’s Pulse”, April 2012, vol. 5, World Bank, Washington, DC, s. 1.

⁷ *Lionson the Move: The Progress and Potential of African Economies*, McKinsey Global Institute, June 2010, s. 1.

Od pierwszej dekady XXI w. następuje stały i systematyczny wzrost gospodarczy państw Afryki. W latach 2001-2014 wyniósł on średnio ponad 5% (dla porównania w latach 80-90. oscylował w granicach około 2%) (tabela 1.).

Tabela 1. Dynamika wzrostu realnego PKB Afryki z podziałem na Północną i Subsaharyjską w latach 2001-2016 (w%)

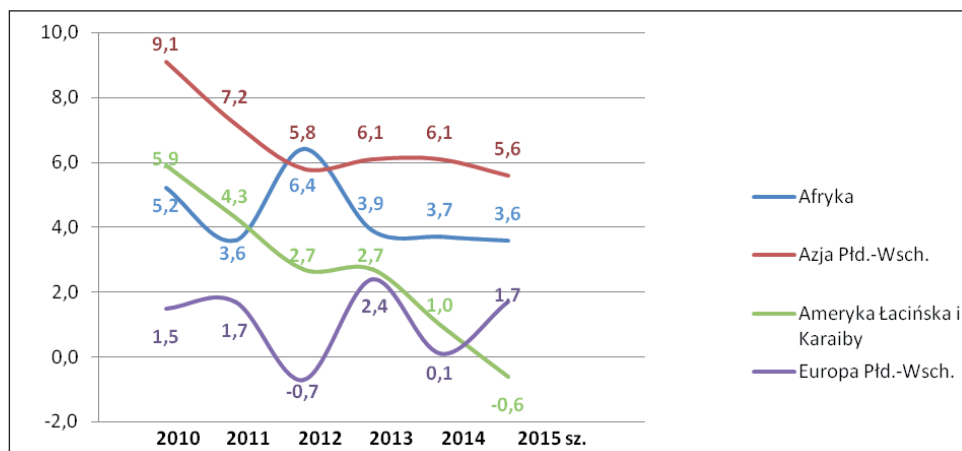
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 sz.	2016 p.
Afryka	4,3	5,7	5,2	5,6	5,9	6,2	6,4	5,6	3,1	5,2	3,6	6,4	3,9	3,7	3,6	3,7
Afryka Subsaharyjska	5,1	7,3	5,0	6,9	6,1	5,9	7,0	5,7	2,7	5,6	5,5	4,5	5,2	5,0	3,6	4
Afryka Północna	3,4	3,2	5,7	4,7	4,8	5,6	5,3	5,2	3,5	4,3	0,3	9,6	1,7	1,4	3,5	3,3

sz.- wartość szacunkowa, p. - prognoza

Źródło: *African Economic Outlook 2011. Africa and its Emerging Partners*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), UN Economic Commission for Africa (UNECA), OECD Publishing, Paris 2011, s. 21; *African Economic Outlook 2012. Promoting Youth Employment. Pocket Edition*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), UN Economic Commission for Africa (UNECA), OECD Publishing, Paris 2012, s. 11; *African Economic Outlook 2013. Structural Transformation and Natural Resources. Pocket Edition*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), UN Economic Commission for Africa (UNECA), OECD Publishing, Paris 2013, s. 7, 10; *African Economic Outlook 2014. Global Value Chains and Africa's Industrialisation. Pocket Edition*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), OECD Publishing, Paris 2014, s. 7-8; *African Economic Outlook 2015. Regional Development and Spatial Inclusion. Overview*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), OECD Publishing, Paris 2015, s. I-II; *African Economic Outlook 2016...*, *op. cit.*, s. 43.

W latach 2015-2016 wzrost gospodarczy Afryki spadł do poziomu 3,6%, przede wszystkim z powodu globalnego spowolnienia gospodarczego i spadku cen surowców. Jednak gospodarka afrykańska jest drugą, po azjatyckiej, najszybciej się rozwijającą gospodarką, przewyższając średnią światową (3,1%), zdecydowanie wyprzedzając państwa strefy euro i inne państwa świata. W 2015 r. spośród 10 najdynamiczniej rosnących gospodarek na świecie, aż sześć stanowiły kraje afrykańskie: Etiopia, Demokratyczna Republika Konga, Wybrzeże Kości Słoniowej, Mozambik, Tanzania i Rwanda (patrz: wykres 1.).

Pomimo wielu nierozwiązanych wciąż problemów rozwojowych Afryka staje się atrakcyjnym partnerem w gospodarce światowej, zwłaszcza dotyczy to części

Wykres 1. Dynamika wzrostu realnego PKB Afryki na tle innych krajów rozwijających się w latach 2010-2015 (w %)

Źródło: *Economic Report on Africa 2016: Greening Africa's Industrialisation*, United Nations Economic Commission for Africa, Addis Ababa 2016, s. 3; *African Economic Outlook 2014. Global Value Chains and Africa's Industrialisation. Pocket Edition*, op.cit., s. 7-8; *African Economic Outlook 2016...*, op. cit., s. 43.

subsaharyjskiej. Według MFW i *African Economic Outlook* (AEO) średni wzrost w tej części świata wyniósł w latach 2004-2008 6,4%⁸. Po spadku w 2009 r. region ten charakteryzuje się ponownie wysokim wzrostem gospodarczym. Okazał się odporny zarówno na wstrząsy wewnętrzne (Arabska wiosna), jak i zewnętrzne – np. globalny kryzys⁹.

W 2016 r. wzrost dla całego kontynentu ma wynieść 3,7%, a w 2017 r. – 4,5%. Dla Afryki Subsaharyjskiej przewiduje się następujący wzrost w: 2016 – 4,0%, w 2017 – 4,9%. Dla Afryki Północnej: w 2016 - 3,3%, a w 2017 – 3,8%¹⁰.

Zakładane przez AEO przyspieszenie wzrostu gospodarczego w 2017 r. w Afryce opiera się na założeniu, iż nastąpi z jednej strony poprawa globalnej sytuacji

⁸ *Regional Economic Outlook. Sub-Saharan Africa. Building Momentum in a Multi-Speed World*, IMF, Washington 2013, s. 2; *World Economic Outlook 2013. Hopes, Realities and Risk*, IMF, Washington 2013, s. 67-69.

⁹ *African Economic Outlook 2012. Promoting Youth Employment. Pocket Edition*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), OECD Publishing, Paris 2012, s. 11, 16; *Regional Economic Outlook. Sub-Saharan Africa. Building...*, op.cit., s. 2; *Ernst & Young's attractiveness surveys. Africa 2013. Getting down to business*, 2013; *Ernst & Young's attractiveness surveys. Africa 2014. Executing growth*, 2014.

¹⁰ Autorzy raportów *African Economic Outlook* w statystykach tam prowadzonych zaliczają do Afryki Północnej następujące państwa: Algierię, Egipt, Libię, Mauretanię, Maroko i Tunezję. Raporty z 2012 i 2013 uwzględniają w statystykach 53 z 54 państw Afryki, bez Somalii. Raporty od 2014 r. uwzględniają już wszystkie 54 kraje Afryki.

makroekonomicznej i niewielki wzrost cen surowców na rynkach globalnych, z drugiej ustabilizowanie się sytuacji w Afryce Północnej.

Liderem wzrostu gospodarczego wśród regionów Afryki jest jej wschodnia część. W kolejnych latach tendencja ta ma się utrzymać. Drugim regionem jest Afryka Zachodnia. Choć w tym przypadku należy odnotować znaczny spadek wzrostu w latach 2015-2016 (tabela 2.). Jest to podyktowane przede wszystkim spadkami cen surowców na świecie i kwestiami związanymi z wybuchem epidemii Eboli na przełomie lat 2014/2015¹¹.

Tabela 2. Dynamika wzrostu realnego PKB regionów Afryki w latach 2014-2017 (%)

	2014	2015 sz.	2016 p.	2017 p.
Afryka	3,7	3,6	3,7	4,5
Afryka Środkowa	6,1	3,7	3,9	5,0
Afryka Wschodnia	6,5	6,3	6,4	6,7
Afryka Północna	1,4	3,5	3,3	3,8
Afryka Południowa	2,8	2,2	1,9	2,8
Afryka Zachodnia	6,0	3,3	4,3	5,5
Afryka z wyłączeniem Libii	4,2	3,7	3,8	4,5
Afryka Subsaharyjska	5,0	3,6	4,0	4,9
Afryka Subsaharyjska bez RPA	5,9	4,2	4,7	5,6

Źródło: *African Economic Outlook 2016...*, *op.cit.*, s. 33.

Dość wysoki wzrost gospodarczy Afryki determinowany jest przede wszystkim wewnętrznym popytem, w tym konsumpcją prywatną i inwestycjami publicznymi w infrastrukturę, a także coraz ściślejszymi stosunkami handlowymi między Afryką a państwami azjatyckimi.

Rynek konsumencki krajów subsaharyjskich zwiększa się dwa-trzy razy szybciej niż w krajach OECD, a jego wartość szacuje się na 1 bln USD. Zakła-

¹¹ Epidemia Eboli zogniskowała się w trzech państwach Afryki Zachodniej (Liberii, Sierra Leone i Gwinei) i do marca 2015 r. doprowadziła do śmierci około 10 tys. osób i 25 tys. przypadków zakażeń. Spowodowała także skurczenie się gospodarek tych 3 państw, łącznie o około 1,4 mld USD PKB liczonego według PPP. Przewiduje się, że dopiero w 2016 r. gospodarki tych trzech państw w pełni wejdą na ścieżkę wzrostu. *African Economic Outlook 2015. Regional Development and Spatial Inclusion. Overview*, *op. cit.*, s. III; *Economic Report on Africa 2015: Industrializing through trade*, United Nations Economic Commission for Africa, Addis Ababa 2015, s. 10; *The Economic Impact of Ebola on Sub-Saharan Africa: Updated Estimates for 2015*, World Bank, Washington, DC, January 20, 2015.

da się, że afrykańska klasa średnia w 2060 r. wzrośnie do 1,1 mld osób, tj. do około 50% ludności kontynentu¹². W Afryce szybko zwiększa się także liczba młodych mieszkańców miast. Dla inwestorów fakt ten oznacza z jednej strony potencjalnie olbrzymi rynek zbytu, z drugiej strony siłę roboczą¹³. Także miasta zaczynają odgrywać coraz ważniejszą rolę w całej gospodarce. Do roku 2030 przewiduje się, że 18 największych miast kontynentu osiągnie wartość 1,3 mld USD skumulowanej mocy wydatków. Do tego czasu liczba miast powyżej 3 mln mieszkańców ma wzrosnąć z 16 w 2012 r. do 34, stając się prężnymi aglomeracjami miejskimi¹⁴.

Analizy Banku Światowego (World Bank's Doing Business) zwracają uwagę na fakt, że spośród gospodarek świata, które w największym stopniu poprawiły warunki prowadzenia działalności gospodarczej, istotna część to państwa Afryki Subsaharyjskiej. W latach 2014-2015 w pierwszej dziesiątce takich państw znalazło się aż pięć z Afryki: Benin, Kenia, Mauretania, Senegal i Uganda¹⁵. Łącznie na państwa Afryki Subsaharyjskiej przypadło 30% wszystkich implementowanych w tym okresie na świecie regulacji i ustaw mających na celu poprawę otoczenia biznesu.

Potwierdzeniem dynamicznego rozwoju Afryki jest systematyczny awans tego kontynentu, przede wszystkim dzięki wynikom ekonomicznym Afryki Subsaharyjskiej, w raportach Ernst and Young. Za rok 2014 region ten uzyskał wśród analityków tej instytucji drugie miejsce w kategorii „najatrakcyjniejszy rynek”, znajdując się tuż za Ameryką Północną (tabela 3.)¹⁶.

---

¹² *Economic Report on Africa 2015...*, op. cit., s. 7; *African Economic Outlook 2012. Promoting Youth Employment*. Pocket Edition, op. cit., s. 12.

¹³ W raporcie przygotowanym przez Komisję Narodów Zjednoczonych dla Afryki (*UN Economic Commission for Africa, UNECA*) zauważa się, iż urbanizacja i dynamiczne zmiany demograficzne stanowią wyzwanie, jak i olbrzymią szansę dla kontynentu. W raporcie podkreśla się, iż rządy państw afrykańskich powinny wykorzystać m.in. wzrost kosztów pracy w Chinach i całej Azji i zachęcać do inwestowania w Afryce. Do 2100 r. populacja Afryki w wieku produkcyjnym będzie liczyła ponad 2 mld ludności i stanowić będzie 41% całej globalnej populacji w tym wieku (w 2010 r. było to 12,6% w skali globu). *Economic Report on Africa 2015...*, op. cit., s. XXIV, s. 58.

¹⁴ *Ernst & Young's attractiveness surveys. Africa 2014...*, op. cit., s. 34; zob. II część raportu *African Economic Outlook 2016. Sustainable Cities and Structural Transformation*, s. 143-266.

¹⁵ *African Economic Outlook 2016...*, op. cit., s. 84, 129; *African Economic Outlook 2015. Regional Development and Spatial Inclusion. Overview*, op. cit., s. II.

¹⁶ *Ernst & Young's attractiveness surveys. Africa 2014...*, op. cit., s. 34.

Tabela 3. Najatrakcyjniejszy rynek wg raportu E&Y

2011		2012		2013		2014	
1	Azja	1	Azja	1	Azja	1	Ameryka Północna
2	Ameryka Północna	2	Ameryka Północna	2	Oceania	2	Azja
3	Europa Zachodnia	3	Oceania	3	Ameryka Łacińska	3	Azja
4	Bliski Wschód	4	Europa Zachodnia	4	Ameryka Północna	4	Oceania
5	Oceania	5	Afryka	5	Afryka	5	Europa Zachodnia
6	Ameryka Łacińska	6	Bliski Wschód	6	Ameryka Środkowa	6	Ameryka Łacińska
7	Europa Wschodnia	7	Ameryka Łacińska	7	Europa Zachodnia	7	Bliski Wschód
8	Afryka	8	Europa Wschodnia	8	Bliski Wschód	8	kraje WNP
9	Ameryka Środkowa	9	Ameryka Środkowa	9	Europa Wschodnia	9	Europa Wschodnia
10	kraje WNP	10	kraje WNP	10	kraje WNP	10	Ameryka Środkowa

Źródło: Ernst & Young's attractiveness surveys. Africa 2014. Executing growth, 2014.

Rynek afrykański u progu drugiej dekady XXI w. charakteryzuje się znacznym wzrostem bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) i obrotów w handlu zagranicznym. Czynniki te wpływają także na wzrost gospodarczy w Afryce i jej rozwój.

W ciągu ostatnich 15 lat wartość wymiany handlu zagranicznego Afryki znacznie wzrosła – w latach 2000-2008 średnio o 16%, a następnie od 2010 r. w tempie około 8,5%. Jak zauważa się w raporcie przygotowanym przez Konferencję Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju (*United Nations Conference on Trade and Development*, UNCTAD): „rośnie ona (wartość) szybciej niż gdziekolwiek indziej, czy to w krajach rozwijających się, czy w ustabilizowanych i rozwiniętych gospodarkach”¹⁷. Wartość eksportu i importu afrykańskiego wzrosła z poziomu 251 mld USD w 1996 r. do 1 230 mld USD w 2013 r., odpowiednio 602 mld USD i 628 mld USD¹⁸ (w 2014 r. nastąpił nieznaczny spadek wartości). Choć wartość afrykańskiego handlu zagranicznego stanowi jedynie około 3,2% wszystkich obrotów handlowych na świecie, to znawcy ekonomii zwracają uwagę na znaczny potencjał w tym zakresie, jaki charakteryzuje ten kontynent¹⁹.

Afrykański eksport zdominowany jest przede wszystkim przez surowce energetyczne (ropa naftowa) i minerały (metale, kruszce, kamienie szlachetne itp.), na które przypada około 75% całego eksportu (tabela 4.)²⁰.

¹⁷ *Economic Development in Africa Report 2013. Intra-African Trade: Unlocking Private Sector Dynamism*, UNCTAD, New York and Geneva 2013, s. 8-10.

¹⁸ *African Economic Outlook 2014. Global Value Chains and Africa's Industrialisation*, Chapter 3, s. 75; *African Economic Outlook 2015. Regional Development and Spatial Inclusion*, Chapter 3, s. 75.

¹⁹ *Economic Report on Africa 2013. Making the Most of Africa's Commodities: Industrializing for Growth, Jobs and Economic Transformation*, United Nations Economic Commission for Africa, Addis Ababa 2013, s. 47.

²⁰ *African Economic Outlook 2015. Regional Development and Spatial Inclusion*, Chapter 3, s. 75.

Tabela 4. Najwięksi afrykańscy eksporterzy i importerzy w 2013 r.

pozycja	Eksporterzy			Importerzy		
	kraj	wartość (w mld USD)	% z ogółu	kraj	wartość (w mld USD)	% z ogółu
1	Nigeria	103	0,5	RPA	126	0,8
2	RPA	96	0,5	Egipt	58	0,4
3	Angola	69	0,4	Nigeria	56	0,4
4	Algieria	65	0,4	Algieria	55	0,4
5	Libia	44	0,3	Maroko	45	0,3

Źródło: *African Economic Outlook 2015. Regional Development and Spatial Inclusion*, Chapter 3, s.75.

W 2001 r. poziom BIZ w Afryce wynosił 20 mld USD w cenach bieżących. W 2015 r. BIZ w Afryce wyniosły już 54 mld USD. Szacuje się, iż w 2016 r. nastąpi wzrost BIZ w tej części świata do poziomu między 55-60 mld USD²¹. Choć na Afrykę przypada około 3,1% wszystkich napływających (*inflows*) BIZ, to coroczny raport UNCTAD z 2013 r. dotyczący inwestycji określa Afrykę jako: „a bright spot for FDI”²². Regionem szczególnie atrakcyjnym dla inwestorów jest część subsaharyjska. W 2007 r. napływ BIZ wynosił tam 27 mld USD, a w 2015 r. było to już ponad 41 mld USD, dla porównania, do północnej części tylko około 13 mld USD²³. Warto zaznaczyć, iż jeszcze w 2006 r. ponad 50% wszystkich BIZ do Afryki trafiało do Afryki Północnej. Jak piszą autorzy jednego z raportów „Afryka Subsaharyjska posiada potencjał inwestycyjny przebijający obecnie Azję Południowo-Wschodnią, Europę Wschodnią oraz Amerykę Łacińską²⁴. Hilary Clinton kilka lat temu, pełniąc obowiązki sekretarza stanu, zauważyła, że „region ten oferuje najwyższą stopę zwrotu z BIZ niż jakkolwiek inny z rozwijających się”²⁵. Podobną tezę stawia raport McKinsey Global Institute²⁶.

²¹ *World Investment Report 2016. Investor Nationality: Policy Challenges. Key Messages and Overview*, UNCTAD, New York and Geneva 2016, s. 11-12; *Global FDI flows declined in 2014. China becomes the world's top FDI recipient*, „Global Investment Trends Monitor”, nr 18, 29 January 2015, UNCTAD, s. 4, 7.

²² *World Investment Report 2013: Global Value Chains: Investment and Trade for Development*, UNCTAD, New York and Geneva 2013, s. xvi, 38.

²³ Raport WIR do krajów Afryki Północnej zalicza: Algierię, Egipt, Libię, Maroko, Sudan, Tunezję. *Global FDI flows declined in 2014...*, *op. cit.*, s. 7; *World Investment Report 2013...*, *op. cit.*, s. 39-40, 213.

²⁴ *Africa-Europe on the Global Chessboard: The New Opening*, Central and Eastern Europe Development Institute (CEED Institute), Warsaw 2013, s. 28.

²⁵ *Remarks at the African Growth and Opportunity Act Forum to Mark Global Economic Statecraft Day*, 14 June 2012, Washington, DC, <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/06/192327.htm> [dostęp: 20.07.2016].

²⁶ *Lionson the Move...*, *op. cit.*, s. 1-3.

Afryka, a zwłaszcza jej część subsaharyjska, w ostatnich latach odnotowuje istotny sukces gospodarczy. Jednocześnie należy zwrócić uwagę na wyzwania i zagrożenia dla afrykańskiej gospodarki, mające charakter lokalny (wewnętrzny) i globalny. Do pierwszych należy zaliczyć: brak stabilności w regionie Sahelu i Rogu Afryki oraz związane z tym konsekwencje, takie jak: rozwój terroryzmu międzynarodowego²⁷ i fala nielegalnej migracji wewnątrz kontynentu, dysproporcje rozwojowe, a także słabości polityki społecznej oraz niewystarczająca integracja regionalna kontynentu – polityczna i ekonomiczna (udział handlu wewnątrzafrykańskiego osiąga poziom 16% całości handlu zagranicznego Afryki, choć zauważalny jest postęp – w 2000 r. wynosił on 9%). Wśród globalnych wyzwań należy odnotować: ewentualny dalszy spadek cen surowców energetycznych na rynkach światowych, globalne spowolnienie gospodarcze (przewiduje się, że wzrost gospodarczy krajów G20 w latach 2010-60 wyniesie 2,7%; dla porównania w latach 1996-2010 wyniósł on 3,4%)²⁸, zwłaszcza niepewna sytuacja makroekonomiczna w strefie euro, a także ewentualne zbyt gwałtowne i większe niż by oczekiwano spowolnienie gospodarcze Chin – co mogłoby implikować spadkiem importu przez Pekin afrykańskiej ropy i innych surowców²⁹.

Istotnym czynnikiem determinującym dynamikę dalszych zmian gospodarczych w Afryce Subsaharyjskiej będzie proces transformacji politycznej i ekonomicznej w RPA. Państwo to będące jedną z największych gospodarek Afryki, stanowi swoisty *hub* technologiczny, infrastrukturalny i instytucjonalny. RPA jest jednym z najważniejszych partnerów politycznych i gospodarczych na kontynencie dla wiodących gospodarek świata, w tym dla UE. Współpraca UE z RPA oparta jest na Umowie o handlu, rozwoju i współpracy (*Trade, Development and Cooperation Agreement – TDCA*) podpisanej w Pretorii w 1999 r. Weszła w życie w 2004 i obejmuje 90% dwustronnego handlu. W 2009 r. rozszerzono tę umowę o przepisy na temat współpracy politycznej i gospodarczej. Wyrazem pogłębiających się wzajemnych relacji było ustanowienie w 2007 r. strategicznego partnerstwa. Od 2008 r. odbywają się coroczne spotkania na szczycie. Istotne znaczenie w relacjach wzajemnych będzie miała także Umowa o partnerstwie gospodarczym (*Economic Partnership Agreement, EPA*). 15 lipca 2014 r. zakończyły się na ten temat negocjacje między UE a państwami z grupy regionalnej EPA Afryka Południowa (określaną także jako grupa regionalna SADC EPA), w skład której weszła RPA. Umowa została podpisana 10 czerwca 2016 r. Poza RPA uczyniły to Botswa-

²⁷ K. Zajączkowski, *UE wobec problemu terroryzmu w Afryce Subsaharyjskiej*, „Stosunki Międzynarodowe - International Relations” 2015, nr 4, s. 293-318.

²⁸ *African Economic Outlook 2015. Regional Development and Spatial Inclusion. Overview*, *op.cit.*, s. X.

²⁹ „Africa’s Pulse”, April 2015, vol. 11, World Bank, Washington, DC, s. 2, 15, 17; J.M. Baffes, A. Kose, F. Ohnsorge, M. Stocker, *The Great Plunge in Oil Prices: Causes, Consequences, and Policy Responses*, “Policy Research Note PRN/15/01” 2015, March, World Bank, Washington, DC.

na, Lesotho, Mozambik, Namibia i Suazi³⁰. Obecnie dokument podlega procesowi ratyfikacji³¹.

Potencjał ekonomiczny RPA

RPA wytwarza 24% PKB Afryki mierzonego paritetem siły nabywczej (PPP). Jest jedną z czterech gospodarek afrykańskich zaliczanych przez Bank Światowy do krajów o średnim poziomie dochodu (*upper-middle income economy*), obok Botswany, Gabonu i Mauritiusa. RPA może się pochwalić najwyższym PKB *per capita* (nominalnym) spośród państw kontynentu, które wynosi około 5,7 tys. USD; dla porównania w Nigerii – około 2,7 tys. USD (dane za 2015 r.)³². RPA po Nigerii jest największą gospodarką kontynentu: PKB nominalne w 2015 dla RPA wyniosło 312 mld USD, dla Nigerii 490 mld USD; PKB PPP odpowiednio – 723 mld USD i 1,09 bln USD³³. Należy podkreślić innowacyjność gospodarki południowoafrykańskiej. Zyski z surowców stały się znaczącym kapitałem tworzącym podstawy rozwoju nowoczesnych branż gospodarki.

Gospodarka RPA opiera się głównie na usługach, które przynoszą około 70% PKB kraju. Należy wyróżnić zwłaszcza rozwinięty sektor usług finansowych i prawnych oraz dojrzały rynek finansowy. Południowoafrykańska giełda zajmuje 15. miejsce na świecie pod względem kapitalizacji rynkowej. RPA charakteryzuje się również silnie rozwiniętym przemysłem oraz produkcją, w której dominuje przetwórstwo rolno-spożywcze, przemysł samochodowy (12% eksportu wyrobów przemysłowych), chemiczny (skoncentrowany na produkcji paliw, plastiku i farmaceutyków), metalurgiczny oraz odzieżowy. Coraz większą rolę odgrywa przemysł ICT. Liczbę telefonów komórkowych w tym kraju szacuje się na 78 mln, co oznacza penetrację rynku na poziomie 151%. RPA przoduje w Afryce pod względem wysokości inwestycji w zakresie rozwoju

³⁰ Angola, jako jeden z krajów najslabiej rozwiniętych (*Least Developed Countries*, LDC), otrzymała prawo przystąpienia do umowy w późniejszym terminie.

³¹ Pozostałe państwa-członkowie Wspólnoty Rozwoju Afryki Południowej (SADC) prowadziły negocjacje w ramach grup regionalnych EPA: Afryka Wschodnia i Południowa (*Eastern and Southern Africa* - ESA), Wspólnota Wschodnioafrykańska (*Eastern African Community* - EAC) i Afryka Środkowa (*Central Africa*). Por. K. Kołodziejczyk, *Stosunki Unii Europejskiej z grupą państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Rola i znaczenie Umów o partnerstwie gospodarczym w zakresie handlu i pomocy rozwojowej*, Warszawa 2013.

³² *World Economic Outlook Database, April 2016 Edition*, http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/01/weodata/weorept.aspx?sy=2012&ey=2018&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&pr1.x=41&pr1.y=4&c=694%2C199&s=NGDPRPC%2CNGDPDPC%2CPPPGDP%2CTM_RPCH%2CTX_RPCH%2CTXG_RPCH%2CLUR&grp=0&a= [dostęp: 21.07.2016].

³³ *World Economic Outlook Database, April 2016 Edition*, http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/01/weodata/weorept.aspx?sy=2012&ey=2018&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&pr1.x=41&pr1.y=4&c=694%2C199&s=NGDPRPC%2CNGDPDPC%2CPPPGDP%2CTM_RPCH%2CTX_RPCH%2CTXG_RPCH%2CLUR&grp=0&a= [dostęp: 21.07.2016].

nowoczesnej infrastruktury internetowej. Obecnie liczba użytkowników Internetu wynosi około 15 mln (w 2000 r. było ich zaledwie 2,4 mln), co jest równoznaczne z penetracją na poziomie 35% populacji. To w RPA Google rozpoczęła testowanie swojego najnowszego urządzenia mającego zapewnić dostęp do bezprzewodowego Internetu w Afryce³⁴.

RPA ma piąty co do wielkości na świecie sektor wydobywczy. Przynosi on około 12% PKB, choć nie dominuje już w strukturze gospodarczej kraju. Ekonomiczną opłacalność eksploatacji złóż mineralnych w RPA szacuje się na 150 lat. Jest ona największym producentem rodu (80% udziału), platyny (72%), manganu (21%), chromu (40%), palladu (38%; tuż za Rosją 43%), wanaadu (28%; za Chinami 49%). Ponadto zasoby złota szacowane są na około 30% udziału w skali świata. RPA jest czwartym państwem, po Botswanie (27%), Rosji (18%) i Kanadzie (12%) – producentem diamentów (11%), a także największym w świecie eksporterem węgla. Ponadto znajdziemy tutaj surowce i minerały, takie jak: srebro, żelazo, uran, fosforyty, cynk, ołów, miedź, antymon³⁵. Nie same zasoby stanowią o potędze wydobywczej RPA. Firmy południowoafrykańskie dysponują bowiem zaawansowanymi technologiami obróbki surowców i produkcji sprzętu górniczego, a także posiadają liczne patenty w tym zakresie.

Ważnym czynnikiem stymulującym wzrost gospodarczy kraju i wyróżniającym RPA wśród innych państw regionu są inwestycje w zakresie badań naukowych oraz nowoczesnych technologii. Do osiągnięć RPA w tej dziedzinie, poza już wspomnianym sektorem wydobywczym, należy zaliczyć m.in.: zbudowanie jednego z najsilniejszych teleskopów na świecie – MeerKAT (Karoo Array Telescope) i kamery Spiderman, umożliwiającej zrobienie zdjęcia każdemu kibicowi obecnemu na stadionie (po raz pierwszy została użyta podczas mundialu w RPA), powstanie parku technologicznego (African Science Park). W grudniu 2010 rząd RPA ogłosił powołanie South African Space Agency – organu koordynującego badania związane z opracowaniem nowej strategii podboju kosmosu. RPA może także poszczycić się pierwszym i największym na świecie zakładem (Sasol) produkującym etylinę z węgla. O wysokim poziomie badań świadczy także fakt, że RPA jest piątym państwem, partnerem UE wśród krajów trzecich (nieczłonkowskich i niestowarzyszonych) pod względem udziału w projektach 7. Programu Ramowego, po Rosji, USA, Chinach i Indiach. Jest również jednym z 20. państw spoza UE, z którymi UE ma podpisaną umowę w sprawie współpracy naukowej

³⁴ M. Bonikowska, *Polska-RPA (Poland-South Africa). Where to look for business opportunities? Gdzie szukać gospodarczych szans?*, Raport ThinkTank, Warszawa 2013, s. 31-32; M. Bonikowska, P. Rabiej, A. Turkowski, *Republika Południowej Afryki bez Mandeli*, „Analiza CSM” 2013, grudzień, s. 3.

³⁵ Por. C. Reichl, M. Schatz, G. Zsak, *World-Mining-Data. Minerals Production*, Vienna 2016.

i technologicznej (w Afryce takie umowy zawarły także: Algieria, Egipt, Maroko i Tunezja)³⁶.

RPA położona jest na południowym krańcu kontynentu, gdzie łączą się szlaki wiodące z Ameryki i Azji, przecinające oceany Atlantycki i Indyjski. Wyróżnia się dobrze rozwiniętą infrastrukturą lotniskową, portową, kolejową i drogową. Zdaniem autorów corocznego raportu Francuskiej Rady Inwestorów w Afryce (CIAN) to jedna z ważniejszych cech otoczenia biznesowego RPA³⁷. Na przykład, położone pod Johannesburgiem lotnisko obsługuje największą na całym kontynencie liczbę pasażerów. RPA jest także doskonale połączona instytucjonalnie z rynkami afrykańskimi. Należy do Wspólnoty Rozwoju Afryki Południowej (SADC), organizacji skupiającej 15 państw Afryki Południowej, z którymi ma zawarte porozumienia o wolnym handlu. Stanowi także ważne centrum finansowe i handlowe, jest miejscem prestiżowych targów, wystaw i spotkań przywódców politycznych³⁸.

O sile ekonomicznej RPA w regionie świadczy fakt, iż przypada na nią ponad 40% całej wymiany handlowej SADC i tworzy ponad 50% PKB SADC³⁹.

RPA znajduje się na czołowych miejscach wśród państw regionu w czterech przypadkach charakteryzujących warunki działalności gospodarczej, tj.:

- ranking Doing Business (czwarta pozycja wśród państw Afryki Subsaharyjskiej, 73. na świecie)⁴⁰;
- wskaźnik globalnej konkurencyjności (druga spośród państw Afryki Subsaharyjskiej po Mauritiusie, 49. pozycja na świecie)⁴¹;
- wskaźnik wolności ekonomicznej (siódma spośród państw Afryki Subsaharyjskiej, 80. pozycja na świecie)⁴²;
- wskaźnik percepcji korupcji (siódma pozycja spośród państw Afryki Subsaharyjskiej, 61. pozycja na świecie)⁴³.

---

³⁶ http://ec.europa.eu/research/iscp/index.cfm?pg=south_africa (data dostępu: 20.07.2016); I. Ruigrok, M. Kahn, *Review of the Science and Technological (S&T) cooperation Agreement between the European Union and South Africa*, European Commission, Directorate-General for Research and Innovation International cooperation, Brussels 2014.

³⁷ *2014 Annual Report. Foreign private sector in Africa: analysis by French investors*, CIAN – French Council of Investors in Africa, Paris 2014

³⁸ M. Bonikowska, *Polska-RPA...*, *op. cit.*, s. 31.

³⁹ W.L. Kumo, O. Chulu, A. Minsat, *op. cit.*, s. 7.

⁴⁰ *Doing Business 2016. Fact Sheet: Sub-Saharan Africa*, http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Fact-Sheets/DB16/FactSheet_DoingBusiness2016_SSA_Eng.pdf [dostęp: 19.07.2016].

⁴¹ *What are the 10 most competitive economies in sub-Saharan Africa?*, <https://www.weforum.org/agenda/2015/09/what-are-the-10-most-competitive-economies-in-sub-saharan-africa/> [dostęp: 19.07.2016].

⁴² *2016 Index of Economic Freedom. Country Rankings*, <http://www.heritage.org/index/ranking> [dostęp: 19.07.2016].

⁴³ *Corruption Perception Index 2015*, <http://www.transparency.org/cpi2015#results-table> [dostęp: 19.07.2016].

Podkreśla się przede wszystkim takie kwestie, jak jakość prawa, w tym ochronę własności intelektualnej oraz skuteczność rozwiązywania sporów handlowych, a także ochronę interesów inwestorów (10. miejsce na świecie i 1. w Afryce). RPA jest jednym z 11 państw afrykańskich uznanych przez Freedom House za zapewniające największy poziom swobód demokratycznych.

Republika Południowej Afryki należy do najwyżej rozwiniętych państw Afryki. Innowacyjność i rozwój wielu dziedzin gospodarki w RPA nie oznacza jednak wyeliminowania wszystkich problemów społeczno-gospodarczych. Od dwóch lat systematycznie spada poziom wzrostu gospodarczego; w 2014 r. wyniósł on 1,5%, w 2016 r. przewiduje się 0,7%. Odnotować należy także spadek BIZ do tego kraju – w 2015 r. osiągnęły one wartość 1,8 mld USD (najniższy poziom od 10 lat)⁴⁴. Według indeksu Giniego RPA jest na trzecim miejscu na świecie pod względem rozwarstwienia dochodów gospodarstw domowych. Poziom bezrobocia jest wciąż bardzo wysoki (oficjalnie 25%). Ponadto RPA charakteryzuje się jednym z najwyższych wskaźników przestępczości na świecie (co roku dochodzi średnio do 20 tys. zabójstw). Problemem RPA jest HIV/AIDS. Odsetek zarażonych należy do najwyższych na świecie i wynosi około 18% populacji osób dorosłych⁴⁵. Temu wszystkiemu towarzyszą napięcia społeczne. Trwające od 2012 r., z krótkimi przerwami, strajki pracowników największych kopalń, w których wydobywa się platynę i pallad, paraliżują przemysł wydobywczy w kraju i mają istotne znaczenie dla RPA oraz całej gospodarki światowej⁴⁶. Prowadzą do wzrostu deficytu tych metali na globalnym rynku. Jeszcze w 2006 r. RPA była największym producentem złota na świecie. Od tego czasu jednak produkcja spadła o połowę (w 2013 r. 170 ton), co jest efektem rosnących kosztów wydobycia, stopniowego wyczerpywania się złóż oraz fali strajków. Choć co jakiś czas dochodzi do porozumienia między pracownikami a spółkami wydobywczymi, to należy zauważyć, że strajki górników są stałym elementem sektora wydobywczego w RPA (żądania finansowe przeplatają się z rywalizacją poszczególnych związków zawodowych o wpływy polityczne i względy pracowników). Problemy gospodarcze RPA wynikają także z uwarunkowań globalnych, tj. ze znacznego spowolnienia gospodarki światowej, w tym spowolnienia wzrostu gospodarczego w Azji, skutkującego znacznym zmniejszeniem popytu na surowce, które stanowią istotną część wpływów do budżetu. Negatywnie na rozwiązywanie wyzwań społeczno-gospodarczych wpływa niestabilność polityczna – została ona uznana za jeden z głównych problemów RPA

⁴⁴ *World Investment Report 2016. Investor...*, *op. cit.*, s. 11.

⁴⁵ Por. P. Bastos, N. Bontan, *Resource Rents, Coercion, and Local Development Evidence from Post-Apartheid South Africa*, "Policy Research Working Paper" 2016, February, nr 7572, Development Research Group Trade and International Integration Team, World Bank Group; *South Africa. Inequality: Ticking Timebomb?*, "New African" 2014, August/September, nr 542, s. 6-20; "The Economist" z 3 maja 2014 r.

⁴⁶ Strajki w RPA oraz kryzys na Ukrainie były głównym powodem, dla którego od lutego do czerwca 2014 r. ceny palladu gwałtownie podskoczyły (z 700 do 830 USD za jedną uncję).

w raporcie *Global Competitiveness* za 2015. „W RPA panuje powszechne przekonanie, że wszelkie decyzje podejmowane są przez rząd w sposób nieprzemyślany, a sam proces decyzyjny odbywa się aż nadto opieszale”⁴⁷. Tę słabość rządu pogłębiają skandale obyczajowo-polityczne, m.in. z udziałem prezydenta J. Zumy⁴⁸.

Pomimo wskazanych słabości i wyzwań, przed którymi stoi RPA państwo to jest znaczącym podmiotem politycznym i ekonomicznym na kontynencie afrykańskim. Jednocześnie prognozy zakładają stopniowe przyspieszenie wzrostu gospodarczego (do poziomu 1,8%) w 2017 r. Z perspektywy Polski, RPA to główny partner handlowy oraz polityczny na kontynencie i „brama” do całej Afryki, zwłaszcza jej subsaharyjskiej części.

RPA – afrykański partner gospodarczy Polski numer jeden

Protokół o ustanowieniu stosunków dyplomatycznych między Polską a RPA na szczeblu ambasad został podpisany w grudniu 1991 r. w Pretorii. Jednocześnie w latach 90. XX. w. podpisano liczne dokumenty dotyczące współpracy, m.in.: umowę w sprawie unikania podwójnego opodatkowania w zakresie podatków od dochodu; umowę o komunikacji lotniczej pomiędzy i poza ich odnośnymi terytoriami; porozumienie o współpracy przemysłowej, technologicznej i handlowej w zakresie przemysłów obronnych; umowę o współpracy naukowej i technicznej. Odbyło się także kilka wizyt dwustronnych na wysokim i najwyższym szczeblu. Polska prowadzi także od 2005 r. regularne konsultacje gospodarcze z RPA.

Aktualnie ramy współpracy Polski z RPA określa umowa TDCA oraz Umowa o partnerstwie gospodarczym (EPA) między UE a grupą regionalną SADC EPA. Polska jest także stroną strategicznego partnerstwa UE – RPA. W wymiarze bilateralnym w ostatnim czasie nastąpiła intensyfikacja wzajemnych stosunków na najwyższym szczeblu. Premier Donald Tusk odwiedził RPA w październiku 2013 r. Podczas wizyty podpisano Międzyrządową Umowę o Współpracy Gospodarczej RP-RPA oraz umowę o współpracy między Polską Agencją Informacji i Inwestycji Zagranicznych i Agencją Rozwoju Przemysłu a ich południowoafrykańskimi odpowiednikami – TISA (*Trade and Investment South Africa*) i IDC (*Industrial Development Cooperation*). Umowa międzyrządowa przewiduje m.in. współpracę w sektorze energetycznym (w tym technologiach „czystego” węgla), sektorze górniczym, rolnictwie i rozwoju obszarów wiejskich, nauce i technologii, w tym biotechnologii, gospodarce morskiej i transporcie. Zakłada także powołanie wspólnej komisji gospodarczej. W marcu 2014 r. wiceprezydent RPA Kgalema Motlanthe gościł w Polsce, uczestnicząc m.in. w Forum Gospodarczym Polska-RPA (była to

---

⁴⁷ *Republika Południowej Afryki. Informacja o stosunkach gospodarczych z Polską*, Ministerstwo Rozwoju, https://www.mr.gov.pl/media/20962/RPA_6_06_2016.pdf [dostęp: 21.07.2016].

⁴⁸ *Will he survive?*, „New African”2016, March, nr 559, s. 8-15; *Conspiracy of tin ears*, „New African”2016, May, nr 561, s. 24-27.

pierwsza wizyta na takim szczeblu od dziesięciu lat). Aktywność we wzajemnych relacjach jest związana z faktem uruchomienia przez Polskę programu „Go Africa” i z jej ambitnymi celami względem tego kontynentu⁴⁹.

RPA jest głównym afrykańskim partnerem gospodarczym Polski. Przypada na nią ponad 20% całego polskiego eksportu towarów do Afryki. W polskim imporcie towarów z Afryki RPA również zajmuje pierwsze miejsce, a jej udział to około 27%. W eksporcie Polski (z uwzględnieniem wszystkich krajów świata) RPA zajmuje 26. miejsce, natomiast w imporcie Polski 29⁵⁰.

Od 2004 r. odnotować należy dynamiczny rozwój obrotów handlowych Polski z RPA (tabela 5.), zwłaszcza systematyczny wzrost polskiego eksportu. Wartość obrotów w 2014 r. wyniosła 993,5 mln USD, w tym eksportu do RPA – 686,5 mln USD (dla porównania w 2007 r. 280 mln USD). Zwiększenie polskiego eksportu oraz spadek importu spowodowały, że począwszy od 2010 r. Polska ma dodatnie saldo wymiany handlowej z RPA. W styczniu 2014 r. w porównaniu ze styczniem 2013 polski eksport do tego kraju wzrósł aż o 55%. Tendencja ta jest stała i wydaje się, że utrzyma się co najmniej w perspektywie średniookresowej, mimo wskazanych wyżej problemów wewnętrznych RPA i wyzwań stojących przed całym kontynentem afrykańskim. Jak obliczyła E. Cieślik:

Od 1994 r. do 2013 r. obroty między analizowanymi krajami zwiększyły się 14-krotnie, co głównie napędzał dynamiczny wzrost polskiego eksportu do RPA (21-krotny wzrost). Import w badanym okresie powiększył się 8 razy. Średnioroczne dynamiki wzrostu wymiany między omawianymi krajami wynosiły w badanym okresie 27% dla eksportu i 17% dla importu. Znacznie wyższe tempo wzrostu obrotów handlowych między Polską a RPA, szczególnie w przypadku eksportu, można zaobserwować po akcesji naszego kraju do UE⁵¹.

Tabela 5. Wymiana handlowa Polska-RPA (mln USD)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Obroty	738,6	692,2	945,2	831,7	897,8	993,5
Eksport	343,4	448,3	528,4	505,9	613,4	686,5
Import	395,3	243,9	416,9	325,8	284,4	307,0
Saldo	- 51,9	204,4	111,5	180,1	329,0	379,6

Źródło: RPA, Informator ekonomiczny MSZ, http://www.informatorekonomiczny.msz.gov.pl/pl/afryka/republika_poludniowej_afryki/republika_poludniowej_afryki [dostęp: 21.07.2016]; http://www.goafrica.gov.pl/RPA/handel_zagraniczny [dostęp: 21.07.2016].

⁴⁹ Przewodnik Eksportera po rynku Republiki Południowej Afryki, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2012, http://www.kig.pl/files/BWZ/rpa_e_2012.pdf [dostęp: 21.07.2016].

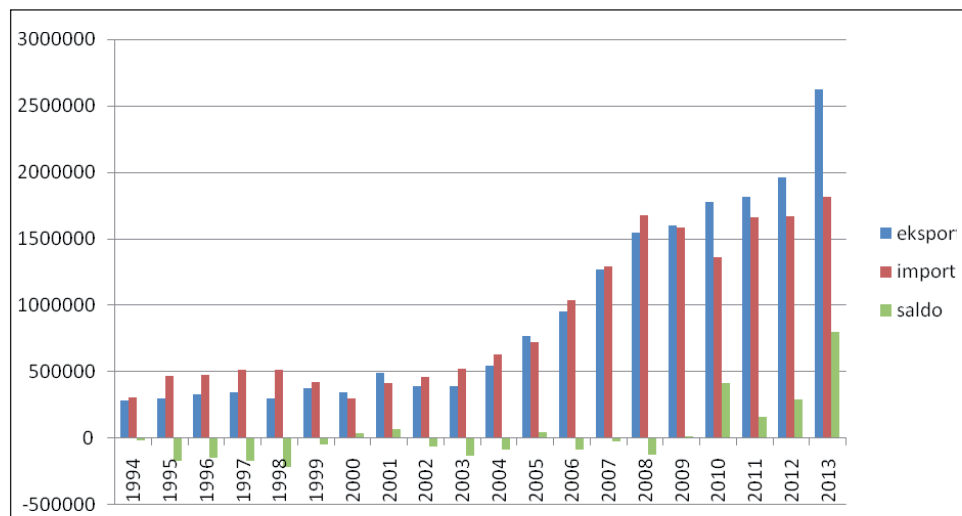
⁵⁰ RPA, Informator ekonomiczny MSZ, http://www.informatorekonomiczny.msz.gov.pl/pl/afryka/republika_poludniowej_afryki/republika_poludniowej_afryki [dostęp: 21.07.2016].

⁵¹ E. Cieślik, *Potencjał gospodarczy i możliwości rozwojowe Afryki – Polska perspektywa*, [w:] E. Cieślik, K. Nawrot, T. Rynarzewski, K. Zajączkowski, *Współpraca gospodarcza pomiędzy Polską a Afryką w latach 1994-2013*, Warszawa 2016, s. 348.

Ta dynamika w obrotach handlowych między Polską a RPA wpisuje się w szerszy kontekst zintensyfikowania relacji gospodarczych Polski z Afryką w szczególności z jej częścią subsaharyjską (wykres 2).

Wykres 2. Obroty handlowe między Polską a Afryką w latach 1994-2013 (tys. USD)

Źródło: E. Cieślak, *Współpraca gospodarcza pomiędzy Polską a Afryką w latach 1994-2013*, [w:] E. Cieślak, K. Nawrot, T. Rynarzewski, K. Zajączkowski, *Potencjał gospodarczy i możliwości rozwojowe Afryki – Polska perspektywa*, Warszawa 2016, s. 335.

Polska eksportuje do RPA przede wszystkim: maszyny i urządzenia mechaniczne (około 30%), pojazdy (15%), wyroby przemysłu chemicznego 14%. Duże znaczenie ma handel surowcami – stanowi około 20% importu (tabela 6 i 7).

Tabela 6. Najważniejsze wartościowo grupy towarowe w eksporcie Polski do RPA w 2014 r.

Urządzenia mechaniczne i elektryczne do rejestracji i odbioru dźwięku	224,0 mln USD
Pojazdy, statki powietrzne, jednostki pływające i współpracujące z nimi urządzenia	92,3 mln USD
Produkty przemysłu chemicznego i przemysłów pokrewnych	101,9 mln USD
Wyroby różne	74,8 mln USD
Metale szlachetne i wyroby z metali nieszlachetnych	45,3 mln USD

Źródło: RPA, Informator ekonomiczny MSZ, http://www.informatorek.onomiczny.msz.gov.pl/afryka/republika_poludniowej_afryki/republika_poludniowej_afryki [dostęp: 21.07.2016].

Tabela 7. Najważniejsze wartościowo grupy towarowe w imporcie Polski z RPA w 2014 r.

Urządzenia mechaniczne i elektryczne do rejestracji i odbioru dźwięku	59,9 mln USD
Metale szlachetne i wyroby z metali nieszlachetnych	45,2 mln USD
Produkty pochodzenia roślinnego	44,2 mln USD
Produkty mineralne	48,0 mln USD
Pojazdy, statki powietrzne, jednostki pływające i współpracujące z nimi urządzenia	29,6 mln USD

Źródło: RPA, Informator ekonomiczny MSZ, http://www.informatorekonomiczny.msz.gov.pl/pl/afryka/republika_poludniowej_afryki/republika_poludniowej_afryki (data dostępu: 21.07.2016).

Chociaż skala i wartość współpracy w zakresie usług w wymianie zagranicznej jest znacznie mniejsza od wymiany towarowej, to należy wskazać jednak na jej znaczną dynamikę od 2004 r. RPA, obok państw Afryki Północnej (zwłaszcza Egiptu i Tunezji), jest jednym z głównych partnerów Polski w Afryce w tym zakresie.

W okresie 2004-2012 eksport polskich usług do RPA zwiększył się prawie 8-krotnie, natomiast import wzrósł zaledwie o 16%. W 2012 r. polskie usługi sprzedawane do tego kraju w 91,4% opierały się na transporcie. Z kolei import usług z RPA koncentrował się w analizowanym roku na: usługach finansowych (37,8% udział w wartości wszystkich sprowadzanych z RPA usług w 2011 r.), transportowych (25,8% udział w wartości wszystkich sprowadzanych z RPA usług w 2012 r.), usługach biznesowych (25,4%) (tabela 8)⁵².

Tabela 8. Wymiana handlowa między Polską a RPA w zakresie usług w wybranych latach (mln USD)

	2004	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Eksport							
RPA	2,46	9,13	15,38	10,94	16,88	18,73	21,50
Import							
RPA	8,48	10,79	13,46	10,28	16,20	9,83	13,08

Źródło: E. Cieślík, *op.cit.*, s. 353.

RPA jest najważniejszym inwestorem afrykańskim w Polsce. Zgodnie z danymi NBP całkowite inwestycje bezpośrednie RPA w Polsce do 2014 r. wyniosły 180 mln USD. Natomiast w samym tylko 2014 r. napłynęło do Polski 15,5 mln USD inwestycji południowoafrykańskich. Ze strony RPA dużą aktywność przejawiają przede wszystkim koncerny międzynarodowe. Największymi inwestorami

⁵² *Ibidem*, s. 353.

RPA w Polsce są: SABMiller – branża piwowarska (m.in. Browary Tyskie i Lech), Steinhoff (produkcja) i JD Group (dystrybucja) – branża meblarska, Pepcor – towary konsumpcyjne, Mondi Group – branża papiernicza, Naspers – branża telekomunikacyjna (m.in. przejęła serwis Gadu-Gadu oraz portal Allegro.pl). Łącznie dzięki inwestycjom z RPA powstało w Polsce 3 tys. miejsc pracy. Wartość polskich inwestycji w RPA jest dużo mniejsza i wyniosła do 2014 r. 2,3 mln USD.

Istnieje duży, niewykorzystany potencjał we wzajemnych relacjach gospodarczych. Dziś RPA jest w trzeciej dziesiątce najważniejszych partnerów handlowych Polski. 75% polskiej oferty eksportowej jest zgodnych z priorytetowymi pozycjami importu RPA. Polski rynek mógłby zaś przyjąć 45% priorytetowych pozycji eksportu RPA⁵³. Wydział Promocji Handlu i Inwestycji w Johannesburgu ocenia, że pięciokrotny wzrost obrotów handlowych Polski z RPA w okresie pięciu lat (2012–2017) jest realny. Oznacza to istnienie potencjału wymiany do zagospodarowania rządu 4 mld USD⁵⁴. Istotnym elementem wpływającym na ewentualne zagraniczne inwestycje, w tym polskie, jest przyjęty przez rząd RPA Narodowy Plan Rozwoju 2030 (*2030 National Development Plan - NDP*). Ma on na celu m.in. podwojenie PKB do 2030 r. przez inwestowanie w poprawę infrastruktury, wsparcie dla sektora wydobywczego i rolniczego, dywersyfikację eksportu oraz redukcję kosztów prowadzenia działalności biznesowej (17 czerwca 2014 r. podczas pierwszego wystąpienia przed nowo wybranym parlamentem RPA, prezydent Jacob Zuma zapowiedział realizację tego planu). Ważna dla dalszej współpracy będzie umowa o wolnym handlu (tzw. EPA) między UE a grupą regionalną SADC EPA, która usunie ostatnie bariery taryfowe i pozataryfowe w handlu.

Uwzględniając tendencje rozwojowe RPA, Wydział Promocji podkreśla konieczność koncentracji wysiłków eksporterów w następujących sektorach gospodarki RPA: górnictwym i energetycznym, budowlanym, przemysłu motoryzacyjnego i obronnego oraz związanym z towarami konsumpcyjnymi. Program rozbudowy infrastruktury kraju (*Infrastructure Development Act* przewidujący wyasygnowanie na ten cel 100 mld USD w najbliższych latach), będący częścią NDP, to szansa dla dostawców branży budowlanej, energetyki, maszyn (m.in. koparki i ładowarki oraz maszyny dla zakładów przemysłowych) i technologii górniczych oraz wyposażenia wnętrza. Polska, ze względu na niższy koszt produkcji niż w Europie Zachodniej, ma w tym zakresie znaczącą przewagę konkurencyjną. Na przykład maszyny budowlane i górnicze są średnio o 20% tańsze od obecnie kupowanych przez państwa Afryki Subsaharyjskiej. Dotyczy to także sprzętu ratownictwa górniczego. Polska poprzez Wydział Promocji Handlu i Inwestycji w Johannesburgu

---

⁵³ M. Bonikowska, *Polska-RPA...*, *op.cit.*, s. 35.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 35; A. Krężel, *Południowa Afryka - tak daleko i tak blisko; ludzie i gospodarka – wyzwania i szanse*, <https://southafrica.trade.gov.pl/pl/rpa/187503.poludniowa-afryka-tak-daleko-i-tak-blisko-ludzie-i-gospodarka-wyzwania-i-szanse.html> [dostęp: 21.07.2016].

uczestniczy w największych targach przemysłu wydobywczego w RPA (najbliższe odbędą się we wrześniu 2016 r.).

Polska i RPA korzystają głównie z energii pochodzącej z węgla, dlatego słuszną wydaje się współpraca w zakresie technologii wydobycia, czystej eksploatacji, zmierzającej do redukcji CO₂. Potrzeby energetyczne RPA systematycznie rosną (o ponad 20% w ciągu ostatniej dekady). Aby zapobiegać przerwom w dostawach prądu, do 2030 r. produkcja ma zostać zwiększona o 40 GW, zwłaszcza w oparciu o węgiel, ale także o odnawialne źródła energii. Kilkanaście polskich firm i instytucji z sektora energetycznego wzięło udział w seminarium nt. odnawialnych źródeł energii, które odbyło się 1 grudnia 2015 r. w Kapsztadzie. Spotkanie zostało zorganizowane przez Ambasadę RP w RPA we współpracy z Cape Chamber of Commerce & Industry (CCCI) w ramach misji polskiego biznesu do Afryki. Była to pierwsza taka misja do RPA nastawiona wyłącznie na energetykę odnawialną. Podczas seminarium odbyły się także rozmowy z firmami afrykańskimi zainteresowanymi współpracą w sektorze energetycznym⁵⁵. W tym kontekście polskie firmy mogą w szczególności zaoferować wiele sposobów wykorzystania biomasy. Sektor ten jest jednym z najszybciej rozwijających się spośród odnawialnych źródeł energii na świecie. Niektóre z najpopularniejszych obecnie technologii w tym zakresie zostały opracowane i rozwinięte przez polskie przedsiębiorstwa (np. firma H. Cegielski – Poznań oferuje kompletne biogazownie wykorzystujące biomasę)⁵⁶.

Na rynku południowoafrykańskim istnieją również szanse biznesowe w zakresie efektywności energetycznej. Polskie przedsiębiorstwa „oferują zaawansowane rozwiązania dotyczące oszczędności energii w infrastrukturze drogowej i budynkach użyteczności publicznej (Lediko, Apanet, Promar) czy wydajnych systemów klimatyzacyjnych i wentylacyjnych (Frapol, Nikol)”⁵⁷. Rosnąca popularność technologii efektywności energetycznej (TEE) wynika z postrzegania ich jako kluczowego czynnika wzrostu konkurencyjności gospodarki. Według analiz Międzynarodowej Agencji Atomowej do 2035 r. wykorzystanie TEE może zmniejszyć zapotrzebowanie na energię nawet o połowę.

Strona południowoafrykańska jest również zainteresowana współpracą z Polską m.in. w dziedzinie gospodarki morskiej, przede wszystkim w zakresie budowy statków i jachtów, rozbudowy infrastruktury portowej, a także szkoleniem specjalistów w tej dziedzinie (w kwietniu 2014 r. rozpoczęto prace nad umową o transporcie morskim). Inwestycje planowane w Specjalnych Strefach Inwestycyjnych w okolicach Durbanu i Richards Bay, Port Elizabeth i Cape Town stwarzają moż-

⁵⁵ Sektor energetyczny promuje się w RPA, http://www.goafrica.gov.pl/Aktualnosc_2015_grudzien_Sektor_energetyczny_promuje_sie_w_RPA [dostęp: 20.07.2016].

⁵⁶ D. Wnukowski, *Eksport polskich zielonych technologii na rynki pozaeuropejskie*, „Biuletyn PISM” 2014, nr 4 (1116), 13 stycznia.

⁵⁷ *Ibidem*.

liwości na intensyfikację współpracy morskiej⁵⁸. I w tej dziedzinie poza jakością i solidnością wyróżnia nas cena.

Rynek wtórny części motoryzacyjnych to wielka szansa na eksport dla polskich firm. Obecnie sprzedaż samochodów w RPA wynosi rocznie średnio około pół miliona sztuk i systematycznie rośnie (coraz silniejsza klasa średnia w RPA). RPA kupuje za granicą części i akcesoria do pojazdów mechanicznych średnio za 1,30 mld USD rocznie. Przemysł motoryzacyjny generuje ok. 6% PKB. W RPA obecni są najwięksi producenci samochodów, w tym Ford, General Motors, Toyota, Volkswagen, z którymi „polscy dostawcy mogą nawiązać współpracę w ramach łańcuchów dostaw”⁵⁹. Polskie firmy wraz w WPHil biorą udział w odbywających się co dwa lata targach motoryzacyjnych w Pretorii.

Sektor obronny w Afryce nie zaznał kryzysu, a przemysł zbrojeniowy w RPA należy do jednego z najbardziej rozwiniętych w Afryce. Polskie firmy już zaczynają się interesować tym rynkiem. Jedną z firm, która dostrzegła potencjał Afryki Południowej jest Polski Holding Obronny.

Także rosnący szybko rynek wewnętrzny stwarza perspektywy praktycznie dla wszystkich towarów konsumpcyjnych, w szczególności dla polskiej żywności. Tym bardziej, jak zauważają przedstawiciele Wydziału Promocji w swojej analizie, że żywność i napoje stanowią 67,7% sprzedaży na południowoafrykańskim rynku detalicznym, a wartość ich konsumpcji wynosi około 50 mld USD, przy zakładanej na najbliższe lata stopie wzrostu sięgającej 10% rocznie. Inne dane wskazują, iż sprzedaż w segmencie dużych sieci detalicznych (*Mass Grocery Retail* - MGR) stanowi 70% rynku (5109 jednostek handlowych)⁶⁰. Zauważalny jest wzrost zainteresowania miejscowych firm (w tym wspomnianych wyżej sieci detalicznych) importem polskiej żywności. RPA to kraj o znaczącej tradycji konsumpcji mięsa (przede wszystkim wieprzowiny – rocznie importuje ją za ponad 60 mln USD). Duży potencjał rozwoju eksportu istnieje także w zakresie przetworów spożywczych. Dotyczy to m.in. soków owocowych. RPA jest jednym z największych importerów tych produktów na kontynencie i 18. na świecie. Wydała na ten cel w 2013 r. ponad 100 mln USD. RPA importowała także tytoń na kwotę 76 mln USD w 2013 r.⁶¹. Rosyjskie sankcje na UE skłoniły Polskę do jeszcze większej aktywności na rolno-spożywczym rynku RPA. Polskie firmy i rząd dążą tym samym z jednej strony do większej dywersyfikacji polskiego eksportu w tym zakresie, z drugiej strony do zminimalizowania strat, jakie są związane z utrudnieniami w dostępie do rynku rosyjskiego (stanowił on

---

⁵⁸ *Republika Południowej Afryki. Informacja o stosunkach gospodarczych z Polską*, Ministerstwo Rozwoju, https://www.mr.gov.pl/media/20962/RPA_6_06_2016.pdf [dostęp: 21.07.2016].

⁵⁹ A. Gradziuk, D. Wnukowski (red.), *Rosja nie do zastąpienia? Alternatywne rynki dla polskiego eksportu*, PISM, Warszawa 2015, s. 58.

⁶⁰ A. Krężel, *op.cit.*, s. 3.

⁶¹ A. Gradziuk, D. Wnukowski (red.), *op.cit.*, s. 39.

6,5% polskiego eksportu tymi artykułami w 2013 r.). Temu celowi służą m.in. spotkania ministerialne oraz udział w targach rolno-spożywczych. Wśród ostatnich inicjatyw należy wyróżnić wizytę Jacka Boguckiego, wiceministra Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, w Johannesburgu w czerwcu 2016 r. oraz misję Agencji Rynku Rolnego i jej udział (wraz z polskimi firmami) w targach sektora rolno-spożywczego Africa's Big Seven⁶².

Znaczne możliwości eksportowe istnieją też w takich branżach, jak: produkcja mebli, tkanin dekoracyjnych, kosmetyków (RPA rocznie sprowadza produkty z tej kategorii za około 280 mln USD)⁶³ i narzędzi medycznych, AGD, elektroniki, farmaceutyki (RPA w samym 2013 r. sprowadziła leki na kwotę ponad 1,5 mld USD, z czego na polskie firmy przypadło ponad 40 mln USD – jest to istotny wzrost w porównaniu z 2 mln USD w 2012 r.)⁶⁴. Polskie firmy jednak ciągle w małym stopniu korzystają z możliwości tego rynku. Swoje przedsiębiorstwa otworzyły w Johannesburgu górniczy Kopex i budowlana grupa PBG (budowa rurociągów i instalacji oczyszczania wody), a także firma Inglot (producent kosmetyków).

Poza oficjalnymi spotkaniami państwowymi istotną rolę odgrywają również misje regionalne i samorządu gospodarczego. W czerwcu 2014 r. w RPA przebywała misja gospodarcza z województwa Wielkopolskiego⁶⁵. Na przełomie sierpnia i września 2015 r. w RPA przebywała z kolei misja handlowa Krajowej Izby Gospodarczej. Podpisała ona wówczas Memorandum of Understanding z Izłą Handlowo-Przemysłową Johannesburga. Polscy przedsiębiorcy uczestniczyli też w Forum Biznesowym.

Podsumowanie

RPA jest jednym z gospodarczych i politycznych liderów na kontynencie afrykańskim, choć wciąż boryka się z wieloma wyzwaniami i problemami natury ekonomiczno-społecznej i politycznej. Jednak na tle innych państw Afryki, Republika

---

⁶² *Wizyta wiceministra Jacka Boguckiego w RPA, udział w targach SAITEX- Africa's Big Seven, Polski Pawilon Agencji Rynku Rolnego*, <https://southafrica.trade.gov.pl/pl/aktualnosci/202409,wizyta-wiceministra-jacka-boguckiego-w-rpa-udzial-w-targach-saitex-africa-s-big-seven-polski-pawilon-agencji-rynku-rolnego.html> [dostęp: 21.07.2016].

⁶³ A. Gradziuk, D. Wnukowski (red.), *op. cit.*, s. 77.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 76.

⁶⁵ W prowincji KwaZulu - Natal (Durban i Pietermaritzburg) miały miejsce Fora Biznesowe podczas których polskie firmy nawiązały kontakty biznesowe z miejscowymi izbami gospodarczymi i firmami południowoafrykańskimi. Polska delegacja uczestniczyła także w spotkaniu z burmistrzem miasta Durban i premierem prowincji KwaZulu Natal. W stolicy prowincji Mpumalanga Nelspruit delegacja uczestniczyła m.in. w Forum Biznesowym zorganizowanym przez Agencję ds. Wzrostu Gospodarczego „Mega”. Podczas Forum Biznesowego w Nelspruit z polskimi firmami spotkało się około 110 firm południowoafrykańskich (w tym z Mozambiku i Lesotho). RPA, Informatorekonomiczny MSZ, http://www.informatorekonomiczny.msz.gov.pl/pl/afryka/republika_poludniowej_afryki/republika_poludniowej_afryki (data dostępu: 21.07.2016); por. M. Bonikowska, *Go Africa: co dalej?*, „Analiza CSM” 2016, nr 3, s. 7.

Południowej Afryki „należy do tych, w których prowadzenie działalności gospodarczej powinno sprawiać najmniej kłopotów administracyjno-prawnych”⁶⁶. RPA jest „krajem nasyconym rynkowo, zorganizowanym według zachodnich wzorców prawnych i finansowych”⁶⁷. Łatwość prowadzenia biznesu, potencjał ekonomiczny i silne więzi z sąsiednimi gospodarkami to mocne strony RPA.

Polska dysponuje znacznym potencjałem gospodarczym możliwym do zainwestowania na rynkach subsaharyjskich, w tym w RPA. Stworzono pewne ramy organizacyjno-prawne i informacyjne w postaci programu „Go Africa”, a także polityczne (m.in. wizyta premiera RP w RPA). Jednocześnie podpisane przez Unię Europejską dwustronne i wielostronne układy oraz programy z krajami Afryki, w tym z RPA (w ramach grupy regionalnej SADC EPA) wzmacniają pozycję Polski w tych krajach. Jednak same wytyczne, strategie i najlepsze programy nie tworzą polityki i nie przynoszą natychmiastowych zysków. Aby odnieść wymierne korzyści związane z rynkiem południowoafrykańskim (i szerzej na całym kontynencie), trzeba stale być na miejscu, a tej obecności (politycznej, instytucjonalnej, biznesowej, kulturalnej) brak lub jest ona niewystarczająca. Bez niej RPA nie stanie się „polskimi wrotami do Afryki”. Problem dotyczy kilku dziedzin:

- obecności dyplomatycznej: Polska posiada w RPA dość prężną i dobrze zorganizowaną placówkę dyplomatyczną w Pretorii (Ambasada) i Johannesburgu (WPHiI). Nie będzie jednak ona spełniać roli „adwokata” polskich interesów w regionie dopóki nie zostanie wzmocniona podobnymi placówkami w sąsiedztwie. Polska ma w Afryce dziesięć ambasad – pięć w jej części północnej, pięć w subsaharyjskiej (w Angoli, Etiopii, Nigerii, Kenii i RPA). To jest zdecydowanie za mało, tym bardziej że kontakty międzyludzkie, znajomość miejscowych norm i regulacji prawnych jest bezcenna;
- obecności politycznej: szczyty (spotkania) UE – RPA odbywają się przy biernym udziale Polski. Afryka i RPA nigdy nie będzie naszym priorytetem, lecz wskazane jest jednak bardziej aktywne uczestnictwo w takich spotkaniach. Moglibyśmy w dłuższej perspektywie pomyśleć o poszukaniu niszy na politycznej mapie dialogu UE – RPA i stać się swoistym „specjalistą” w wybranej dziedzinie (np. szeroko rozumianej transformacji);
- obecności sektorowej (branżowej): ważnymi elementami realizacji strategicznego partnerstwa UE – RPA jest dialog na poziomie podmiotów niepaństwowych (np. związków zawodowych, organizacji pracodawców i sektora prywatnego, organizacji pozarządowych). Obecność Polaków na tych forach i spotkaniach jest dość skromna;
- obecności na „rynku” współpracy rozwojowej: pomoc rozwojowa jest jednym z istotnych środków polityki zagranicznej. Udzielając pomocy, pań-

---

⁶⁶ http://www.goafrica.gov.pl/RPA/Pierwsze_kroki_na_rynku [dostęp: 21.07.2016].

⁶⁷ M. Bonikowska, *Polska-RPA...*, *op. cit.*, s. 37.

stwa kierują się nie tylko względami czysto ludzkimi, zamierzają osiągnąć również cele polityczne i ekonomiczne. Polska w zbyt małym stopniu wykorzystuje ten instrument w promocji swojego handlu na rynku południowoafrykańskim. Na Zachodzie wielu donatorów już teraz łączy pomoc z działalnością komercyjną (np. pożyczki z grantami), licząc na przyszłe zyski. Należy pamiętać, że udział sektora prywatnego w projektach pomocowych jest elementem zaznaczenia swojej obecności w danym regionie, wzmocnienia współpracy z krajami partnerskimi i uzyskania dostępu do nowych rynków;

- zróżnicowanej obecności: w zbyt małym stopniu wykorzystujemy liczną polską diasporę w RPA (około 12 tys., w tym 6 tys. emigrantów z lat 80.). Ponadto w większym stopniu powinniśmy stosować mechanizmy i instrumenty Wspólnej Polityki Handlowej.

Dr Kamil Zajączkowski, adiunkt w Centrum Europejskim Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania naukowe: polityka zagraniczna UE, pomoc rozwojowa i humanitarna, stosunki międzynarodowe w regionie Afryki Subsaharyjskiej. Laureat stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla wybitnych młodych naukowców (2013). Wykładał na wielu uczelniach zagranicznych – europejskich i azjatyckich.

Bibliografia:

- “Africa’s Pulse”, April 2012, vol. 5, World Bank, Washington, DC.
- “Africa’s Pulse”, April 2015, vol. 11, World Bank, Washington, DC.
- 2014 Annual Report. Foreign private sector in Africa: analysis by French investors*, CIAN – French Council of Investors in Africa, Paris 2014.
- 2016 Index of Economic Freedom. Country Rankings*, <http://www.heritage.org/index/ranking> (data dostępu: 19.07.2016).
- Africa-Europe on the Global Chessboard: The New Opening*, Central and Eastern Europe Development Institute (CEED Institute), Warsaw 2013.
- African Economic Outlook 2011. Africa and its Emerging Partners*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), UN Economic Commission for Africa (UNECA), OECD Publishing, Paris 2011.
- African Economic Outlook 2012. Promoting Youth Employment. Pocket Edition*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), OECD Publishing, Paris 2012.

- African Economic Outlook 2013. Structural Transformation and Natural Resources. Pocket Edition*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), UN Economic Commission for Africa (UNECA). OECD Publishing, Paris 2013.
- African Economic Outlook 2014. Global Value Chains and Africa's Industrialisation. Pocket Edition*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), OECD Publishing, Paris 2014.
- African Economic Outlook 2014. Global Value Chains and Africa's Industrialisation*. African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), OECD Publishing, Paris 2014.
- African Economic Outlook 2015. Regional Development and Spatial Inclusion. Overview*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), OECD Publishing, Paris 2015.
- African Economic Outlook 2015. Regional Development and Spatial Inclusion*. African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), OECD Publishing, Paris 2015.
- African Economic Outlook 2016. Sustainable Cities and Structural Transformation*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), UN Economic Commission for Africa (UNECA). OECD Publishing, Paris 2016.
- Baffes J.M., Kose A., Ohnsorge F., Stocker M., *The Great Plunge in Oil Prices: Causes, Consequences, and Policy Responses*, "Policy Research Note PRN/15/01" 2015, March, World Bank, Washington, DC.
- Bastos P., N. Bontan, *Resource Rents, Coercion, and Local Development Evidence from Post-Apartheid South Africa*, "Policy Research Working Paper" 2016, February, nr 7572, Development Research Group Trade and International Integration Team, World Bank Group.
- Bonikowska M., *Go Africa: co dalej?*, „Analiza CSM” 2016, nr 3.
- Bonikowska M., P. Rabiej, A. Turkowski, *Republika Południowej Afryki bez Mandeli*, „Analiza CSM” 2013, grudzień.
- Bonikowska M., *Polska-RPA (Poland-South Africa), Where to look for business opportunities? Gdzie szukać gospodarczych szans?*, Raport ThinkTank, Warszawa 2013.
- Cieślak E., *Współpraca gospodarcza pomiędzy Polską a Afryką w latach 1994-2003*, [w:] Cieślak E., Nawrot K., Rynarzewski T., Zajączkowski K., *Potencjał gospodarczy i możliwości rozwojowe Afryki – Polska perspektywa*, Warszawa 2016.
- Conspiracy of tin ears*, "New African" 2016, May, nr 561.
- Corruption Perception Index 2015*, <http://www.transparency.org/cpi2015#results-table> [dostęp: 19.07.2016].

- Doing Business 2016. Fact Sheet: Sub-Saharan Africa*, http://www.doingbusiness.org/~/_/media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Fact-Sheets/DB16/Fact-Sheet_DoingBusiness2016_SSA_Eng.pdf [dostęp: 19.07.2016].
- Economic Development in Africa Report 2013. Intra-African Trade: Unlocking Private Sector Dynamism*, UNCTAD, New York and Geneva 2013.
- Economic Report on Africa 2013. Making the Most of Africa's Commodities: Industrializing for Growth, Jobs and Economic Transformation*, United Nations Economic Commission for Africa, Addis Ababa 2013.
- Economic Report on Africa 2015: Industrializing through trade*, United Nations Economic Commission for Africa, Addis Ababa 2015.
- Economic Report on Africa 2016: Greening Africa's Industrialisation*, United Nations Economic Commission for Africa, Addis Ababa 2016
- Ernst & Young's attractiveness surveys. Africa 2013. Getting down to business*, 2013.
- Ernst & Young's attractiveness surveys. Africa 2014. Executing growth*, 2014.
- Global FDI flows declined in 2014. China becomes the world's top FDI recipient*, "Global Investment Trends Monitor", nr 18, 29 January 2015, UNCTAD.
- Gradziuk A., Wnukowski D. (red.), *Rosja nie do zastąpienia? Alternatywne rynki dla polskiego eksportu*, PISM, Warszawa 2015.
- Kołodziejczyk K., *Stosunki Unii Europejskiej z grupą państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Rola i znaczenie Umów o partnerstwie gospodarczym w zakresie handlu i pomocy rozwojowej*, Warszawa 2013.
- Krężel A., *Poludniowa Afryka - tak daleko i tak blisko; ludzie i gospodarka – wyzwania i szanse*, <https://southafrica.trade.gov.pl/pl/rpa/187503,poludniowa-afryka-tak-daleko-i-tak-blisko-ludzie-i-gospodarka-wyzwania-i-szans.html> [dostęp: 21.07.2016].
- Kumo W.L., Chulu O., Minsat A., *South Africa 2016. African Economic Outlook 2016*, African Development Bank (AfDB), OECD Development Centre, UN Development Programme (UNDP), UN Economic Commission for Africa (UNECA). OECD Publishing, Paris 2016.
- Lionson the Move: The Progress and Potential of African Economies*, McKinsey Global Institute, June 2010.
- Lizak W., *Polityka Polski wobec państw afrykańskich*, [w:] *Polityka zagraniczna Polski po wstąpieniu do NATO i do Unii Europejskiej*, red. Bieleń S., Warszawa 2010.
- Przewodnik Eksportera po rynku Republiki Południowej Afryki*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2012, http://www.kig.pl/files/BWZ/rpa_e_2012.pdf [dostęp: 21.07.2016].
- Regional Economic Outlook. Sub-Saharan Africa. Building Momentum in a Multi-Speed World*, IMF, Washington 2013.

- Reichl C., Schatz M., Zsak G., *World-Mining-Data. Minerals Production*, Vienna 2016.
- Remarks at the African Growth and Opportunity Act Forum to Mark Global Economic Statecraft Day*, 14 June 2012, Washington, DC, <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/06/192327.htm> [dostęp: 20.07.2016].
- Republika Południowej Afryki. Informacja o stosunkach gospodarczych z Polską*, Ministerstwo Rozwoju, https://www.mr.gov.pl/media/20962/RPA_6_06_2016.pdf [dostęp: 21.07.2016].
- RPA*, Informator ekonomiczny MSZ, http://www.informatorekonomiczny.msz.gov.pl/pl/afryka/republika_poludniowej_afryki/republika_poludniowej_afryki [dostęp: 21.07.2016].
- Ruigrok I., Kahn M., *Review of the Science and Technological (S&T) cooperation Agreement between the European Union and South Africa*, European Commission, Directorate-General for Research and Innovation International cooperation, Brussels 2014.
- Schneidman W., Lewis A.Z., *The African Growth and Opportunity Act: Looking Back, Looking Forward*, Africa Growth Initiative Brookings Institution, June 2012, http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2012/6/agoa/agoa_full_report.pdf [dostęp: 20.07.2016].
- Sektor energetyczny promuje się w RPA*, http://www.goafrica.gov.pl/Aktualnosci_2015_grudzien_Sektor_energetyczny_promuje_sie_w_RPA [dostęp: 20.07.2016].
- South Africa. Inequality: Ticking Timebomb?*, "New African" 2014, August/September, nr 542.
- South Africa: The battle for jobs, growth and equality*, October 01, 2013, IMF, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/SinglePodcastHighlight.aspx?PodcastID=271> [dostęp: 20.07.2016].
- The Economic Impact of Ebola on Sub-Saharan Africa: Updated Estimates for 2015*, World Bank, Washington, DC, January 20, 2015.
- What are the 10 most competitive economies in sub-Saharan Africa?*, <https://www.weforum.org/agenda/2015/09/what-are-the-10-most-competitive-economies-in-sub-saharan-africa/> [dostęp: 19.07.2016].
- Will he survive?*, "New African" 2016, March, nr 559.
- Wnukowski D., *Eksport polskich zielonych technologii na rynki pozaeuropejskie*, „Biuletyn PISM” 2014, nr 4 (1116), 13 stycznia.
- World Economic Outlook 2013. Hopes, Realities and Risk*, IMF, Washington 2013.
- World Economic Outlook Database, April 2016 Edition*,
World Investment Report 2013: Global Value Chains: Investment and Trade for Development, UNCTAD, New York and Geneva 2013.

- World Investment Report 2016. Investor Nationality: Policy Challenges. Key Messages and Overview*, UNCTAD, New York and Geneva 2016,
- Zajączkowski K., *Stosunki wybranych państw Azji z Afryką. Studium porównawcze*, [w:] *Region Azji i Pacyfiku w latach 1985-2015. Ciągłość i zmiana w regionalnym systemie międzynarodowym*, red. Jarczevska A., Zajączkowski J., Warszawa 2016.
- Zajączkowski K., *UE wobec problemu terroryzmu w Afryce Subsaharyjskiej*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2015, nr 4.